Vitalie Răileanu
Lucia Bunescu

REPERCUSIUNE POETICĂ ŞI INTERTEXTUALITATE ÎN POEMUL MITOLOGIC ENDIMION ÎN LATMOS DE JORGE LUIS BORGES

Dormeam pe culme şi frumos
Îmi era trupul pe care anii-l stricară.
Înalt în noapte elenă, centaurul
Îşi încetinea goana cvadruplă
Ca să-mi pândească visul. Îmi plăcea
Să adorm ca să visez şi pentru celălalt
Vis strălucitor care eludează memoria
Şi ne purifică de povara
De-a fi ceea ce suntem pe pământ.
Diana, zeiţa care este totodată şi luna,
Mă zărea dormind pe munte
Şi lin îmi cobora în braţe
Aur şi iubire în noaptea de jar.
Eu strângem pleoapele muritoare
Nu doream să văd frumosul chip
Pe care buyele-mi de pulbere
îl profanau.
Am tras pe nări parfumul lunii
Şi vocea-i infinită îmi rostea numele.
O, obrajii puri ce se caută,
O, râuri de iubire şi noapte,
O, sărut omenesc şi încordare de ape.
Nu ştiu cât a durat acest noroc;
Există lucruri ce nu pot fi măsurate
de ciorchini
Nici de fiori, nici de zăpada delicată.
Oamenii mă ocolesc. Le este frică de
Bărbatul care-a fost amantul lunii.
Anii au trecut. O imensă nelinişte
Îmi umple veghea de oroare. Mă întreb:
Acel tumult de aur de pe munte
A fost adevărat sau doar un vis?
N-are rost să-mi repet că amintirea
De ieri sau un vis sânt acelaşi lucru.
Singurătatea-mi cutreieră obişnuitele
Drumuri ale pământului, însă mereu
Caută în noaptea străveche a numerelor
Indiferenta lună, fiică a lui Zeus.

Încet, cu coborâri şi reveniri, s-a înfăptuit evoluţia poetică spre formele actuale ale unei culturi presupuse superioare. În cadenţa acelei evoluţii, geniala artă poetică a lui Borges a urmat acelaşi drum. De ascensiune? Nu ne putem hotărî la o condiţionată afirmare. Orice receptare a literaturii este o punere în relaţie a unui text cu alte texte. Prin urmare, receptarea avizată a interpretului se situează într-un orizont al intertextualităţii. Latent sau desfăşurat analitic, acest orizont dă substanţă actului critic.

Deosebita afecţiune faţă de opera lui Borges rezidă în descoperirea vieţii formelor literare în interiorul muzeului imaginar al literaturii care este adesea rodul unor noi puteri în relaţie. Există însă şi texte ce aduc ele însele intertextul în text, textul trimite prin chiar modul lui de structurare la el.

Ne referim, desigur, la poemul mitologic *Endimion în Latmos,* în care efectul poetic consistă în structura de *palimpsest* a acestuia.

Dialogul dintre un plan semantic manifestat în text, la suprafaţa lui, şi un altul latent, aflat dincolo de ea, reprezintă un principiu de funcţionare estetică. El obligă interpretarea la luminarea zonelor mai profunde ale întemeierii sensului poetic.

Am ales pentru ilustrarea acestui fenomen poemul *Endimion în Latmos* de Borges, în care intertextul este o parte constructivă fundamentală a efectului poetic.

BDD-A6607 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:49:43 UTC)

Poemul etalează un tip de scriitură cu un grad înalt de elaborare formală: simetrii şi paralelisme, adică un sistem de recurenţe, ce fac din el un întreg autosuficient.

Versul *întâi* şi *şase* reiterează acelaşi tipar semantic-sintactic:

Versul 1 *Dormeam pe culme şi frumos*
– Îmi era trupul pe care anii-l stricară.

Versul 6 *Să adorm ca să visez şi pentru celălalt*
– Vis strălucitor care eludează memoria.

Mitul se articulează pe acest intertext pe care îl etalează şi îl ocultează simultan. Subliniat, ascuns dincolo de suprafaţa textuală, dar nu mai puţin omniprezent, hipertextualul mitic se regăseşte atât la nivelul organizării marilor unităţi textuale din sfera lui *inventio* şi a lui *dispositio,* cât şi în planul materializării lor textuale propriu-zise. Mitul antic proiectează asupra timpului enunţiativ al poemului realitatea unui alt timp, timpul amintirii mitice care: *A fost adevărat sau doar un vis?* „Evenimentele" ce se petrec pe scena textului sunt puţin relevante în afara acestuia. Borges afirma: „Faptul de a fi iubit sau de a fi fost iubit poate fi reprezentat prin povestea lui Endimion şi a lumii, iar eu am făcut tot ce-am putut ca să dau viaţă acestui poem şi să vă fac să simţiţi că nu se bazează pe *Dicţionarul clasic* al lui Lempriere, ci pe viaţa mea personală şi pe viaţa personală a tuturor oamenilor, din toată lumea şi din toate timpurile".

Scoaterea personajului feminin Diana, zeiţa care este totodată şi lună, de sub regimul unei referenţialităţi imediate rezultă din procesul de motivare poetică a numelui. El este motivat atât intertextual, prin relaţia poetică Dia (Dias – dumnezeiască) = Diana (cât de mult am dori aici să facem trimiterea şi la românescul Doină – dainis!), precum şi intertextual, prin integrarea lui în paradigma mitologică articulată în text. Relaţia cu Dies de la baza numelui propriu, dincolo de orice soluţie etimologică reală, îşi exhibă valenţe mitice necunoscute prin mobilizarea intertextului.

Timpul mitic trimite spre puterile oculte, fecundate ale universului, adevăraţii protagonişti ai scenariului instruit de text. Actanţii lui sunt Oamenii simbolizaţi prin Endimion şi ei reproduc o situaţie arhetipală în care visul, dorul, norocul, singurătatea sunt *Omul iubit.* Desprinderea „personajului" feminin şi masculin (Diana – Endimion) duc la

Versul 14 *Eu strângem pleoapele muritoare*
– Nu doream să văd frumosul chip.

Centrul poemului (considerat de la versul 7 până la versul 22) conţine un discurs votiv. Fericitul vis îl face pe om să simtă că este iubit de o divinitate (*de o zeiţă, divinitatea este Luna*). Oamenii au dreptul să fie Endimioni, cel puţin o dată în viaţă. Structura globală a poemului este următoarea:

OMUL ENDIMION
DIANA OMUL
TRISTA CONSTATARE
VISUL, AMINTIREA, SINGURĂTATEA, DRUMURILE PĂMÂNTULUI
INDIFERENTA LUNĂ
FIICA LUI ZEUS
ENDIMION…

Dacă considerăm tradiţia un ansamblu de paradigme care oferă alegeri lexicale preferenţiale, formule, locuri şi lucruri bune, scheme descriptive, ansambluri tematice prestructurate şi ficţiuni compoziţionale, având o autoritate ce emană din antichitate, din mit, atunci implicarea tradiţiei în text face ca acest *artefact* atât de riguros articulat să fie, în acelaşi timp, spaţiul de manifestare a unei *ars memoriae.* Mitologia antică a constituit de la început pentru poezia lui Jorge Luis Borges o *ars memoriae,* în care

BDD-A6607 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:49:43 UTC)

se manifestă o continuitate spirituală şi o viziune existenţială. De fapt poetul „timpului prezent" adesea se întreba: „De ce să dureze lucrurile bune?", ca să-şi dea răspunsul prin Keats: „Eternă bucurie-i frumuseţea".[1]

Emblematizarea acestuia, fenomen semiotic de natură textuală, dar, nu mai puţin, intertextuală, evocând, procese similare în literatura Evului mediu romanic, mai exact în creaţia extrem de formalizată a aşa-numiţilor *les grandes rhètoriqueurs*.

Poemul este situat într-un *timp-emblematic* şi în spaţiu fictiv semnificativ pe care le actualizează Borges şi care trimit la acea artă a memoriei care este mitul.

Orizontul de aşteptare satisfăcut sau, dimpotrivă, distanţa estetică lasă textul de neatins în imuabilitatea formei lui, care vorbeşte de dincolo de timp în limbajul lui Jorge Luis Borges despre năzuinţa de totdeauna a creaţiei de a spune ceva esenţial despre Om şi destinul său.

Referinţe bibliografice

1. Mircea Borcilă. *Semiotică şi poetică. Perspective de reintegrare,* Cluj-Napoca, Dacia, 1991.

2. Henri Moriier. *Dictionaire de poétique et de rhétorique,* Paris, PUF, 1975.

3. Paul Ricoeur. *Du texte a l'action. Essais d'herméneutique,* Paris, Seul, 1986.

4. Paul Zumthor. *Le poétique de grands rhétoriqueurs,* Paris, Seul, 1978.

Opere

1. Хорхе Луис Борхес. *Оправдание вечности, Ди-Дик, 1994.*

2. *Borges despre Borges*, volum îngrijit de Willis Barstone. Traducere din limba engleză de Mihaela Simion Constantinescu, Cluj, Editura Dacia, 1990.

Institutul de Filologie al AŞM
Liceul Teoretic „Petru Rareş"

1 *Borges despre Borges*, Cluj, Editura Dacia, 1990, p. 56.

BDD-A6607 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:49:43 UTC)